בס"ד

גליון מספר: 41

פרשת בחוקתי

העלון מוקדש להצלחת נוחי
בן זהבה ויוסף דורון בן דזי

מאור - 0542390375

- הגליון השבועי של קהילת מכון -

יגדיל תורה

ביטול תורה

הרב יעקב דואני / רב במכון יגדיל תורה ומחבר הספר בית חם

פרשת בחוקותי מתחילה בהרבה ברכות והבטחות טובות, אך זאת בתנאי שנקיים את חלקנו בברית עם ה': "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם".

אם חלילה לא הולכים בדרך טובה ובטוחה זו, התורה מפרטת את הקללות הרבות שעלולות לבוא. כך למשל נאמר (כו, כה):

וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד אוֹיֵב.

הקללות כאן קשות מנשוא, מפלה בחרב של האויב ומכת דבר. ויש לשאול, על מה באות קללות קשות אלו?

מובא במסכת שבת (לג ע"א):

בעון עינוי הדין ועיוות הדין וקלקול הדין וביטול תורה חרב וביזה רבה, ודבר ובצורת בא, ובני אדם אוכלין ואינן שבעין, ואוכלין לחמם במשקל, דכתיב והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית וגו'. ואין ברית אלא תורה, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה וגו' וכתיב בשברי לכם מטה לחם ואפו עשר נשים וגו' וכתיב יען וביען במשפטי מאסו.

מוזכרות כאן בגמרא כמה עבירות שבגינם באות אותן קללות קשות, וביניהן עוון ביטול תורה. ובענין הקשר בין עבירות אלו של עינוי דין, עיוות דין וביטול תורה, ביאר המהר"ל מפראג:

פירוש כי החטא בדין ובמשפט הוא חוטא בדבר שכלי, כי הדין הוא דבר שכלי וכן ביטול תורה הוא דבר שכלי, ולפיכך כולהו איתנהו ביה דהיינו חרב וביזה דהיינו שבי ודבר ורעב והם אלו דברים שהם נזכרים.. והן אלו הדברים כוללים כל הפורעניות, כי הדבר השכלי כולל הכל, לדבר זה אמרו פעמים הרבה מאוד.

מדובר כאן בעבירות שהן נעשות בשכלו של האדם (ואין בהם הנאה גופנית, לפחות

>> המשך הדבר תורה בעמוד האחרון<<

אורו של רשב״י- חינוך לפנימיות

הרב אמיר אזולאי/ רב במכון יגדיל תורה מחבר הספר על שלושה דברים

הקדמה:

אמש ציינו את יום פטירתו של ר׳ שמעון בר יוחאי. בקרב הציבור הרחב, נדמה כי עיקר חידושו של רשב״י, ספר הזוהר, אינו נוגע אלא לבעלי סוד אשר מילאו את כרסם בבשר ויין וזכו לבוא בשערי פנימיות התורה. במאמר זה ננסה להבין כיצד האור המיוחד שגילה לנו רבי שמעון בר יוחאי, שייך לכלל הציבור הרחב, אף לאלו אשר עדיין לא התרוממו אל שעריה המופלאים של תורת הסוד הקדושה.

כפי שנראה לקמן, עצם הימצאותה של תורת הסוד, מחנכת אותנו להתבוננות פנימית ועמוקה על חיי העולם, על המצוות ועל כלל אופי חיי היהדות. במהלך הדברים נבקש לעמוד מעט על המבט העמוק אשר אליו מרומם אותנו אורו של רשב״י ותורתו.

רשב״י איש הפנימיות:

על מנת לבאר את הדברים, עלינו להתבונן מעט בתיאור מאורע היסטורי אשר ארע בתקופה קדומה אשר בה השלטון הרומאי נשא את ראשו. נתבונן מעט בדבריו של רשב״י אודות השלטון הרומאי, וננסה לעמוד מעט על אופייה של דמותו המיוחדת התנא האלוקי:

> ״דיתבי רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון, ויתיב יהודה בן גרים גבייהו. פתח רבי יהודה ואמר: כמה נאים מעשיהן של אומה זו: תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות. רבי יוסי שתק. נענה רבי שמעון בן יוחאי ואמר: כל מה שתקנו – לא תקנו אלא לצורך עצמן, תקנו שווקין – להושיב בהן זונות, מרחצאות – לעדן בהן עצמן, גשרים – ליטול מהן מכס.״

הוויכוח המתואר במילים הקצרות הללו, הופיע בבית המדרש ככל הנראה בעקבות ״המהפכה הטכנולוגית״ שהובילה המעצמה הרומאית בעולם. לפתע החלו לצוץ בקרב המרחב הציבורי ע״י המפתחים הרומאיים: המצאות, הנהגות ופיתוחים טכנולוגים חדשניים שהעולם כולו והעם היהודי בפרט אינם הכירו. לשם כך התכנס לו הוועד הגדול שכלל

שלושה מגדולי הדור, וזאת על מנת לדון בטיבם של הפיתוחים המופלאים הללו.

וכאן צריכים אנו לעמוד על נק׳ חשובה והכרחית: במבט חיצוני הפיתוחים הרומאיים אכן אינם נראו כמזיקים אלא כמועילים וחיוביים, וכפי שעולה מתוך דבריו של ר׳ יהודה שאמר ״כמה נאים מעשיהן של אומה זו״.

אולם משום מה, על אף שכלפי חוץ נדמה כי הפיתוחים הרומאיים טובים ומועילים, ר׳ שמעון בר יוחאי מזהה שאכן פגם גדול טמון בתוך הפיתוחים הללו. מהו אפוא אותו פגם שזיהה ר׳ שמעון בתוך ההמצאות החדשניות שהגיחו לאוויר העולם באותו הדור?

אלא שר׳ שמעון בר יוחאי היה ״איש הפנימיות״. כאשר הוא התבונן במאורע כזה או אחר המופיע על גבי בימת המציאות, הוא לא התבונן עליו במבט אנושי וחיצוני בלבד, אלא במבט פנימי ועמוק. הוא זיהה שלמרות התועלת החיצונית שהביאו הפיתוחים הרומאיים לעולם ולעמ״י, במהותם שייכים הם לנפש טמאה ואל נטיות נפש שפלות ונמוכות הזרות לעם ישראל.

פנימיות התורה

מתוך האמור עד כה, יכולים אנו לומר שרשב״י בעל מבט פנימי ועמוק על המציאות כולה. הלכך, אין זה מקרה שדווקא חכם זה זכה לגלות את סודות התורה ולחבר ספר אלוקי וקדוש- ספר הזוהר.

נסביר מעט את הדברים: ככלל ניתן לחלק את התורה שבע״פ לשני חלקים עיקריים, התורה הנגלית והתורה הפנימית והנסתרת. התורה הנגלית על כלל חלקיה, באופן כללי ניתן לומר שעוסקת היא במרחביה החיצוניים של המציאות הגשמית. מגלה היא ע״י ענפיה הרחבים מה הוא

המעשה הרצוי בעיני הקב"ה בכל מאורע אנושי כזה או אחר. מדריכה היא אותנו כיצד לצעוד במשעולי החיים ולקיים תדיר את הרצון האלוקי.

לעומת זאת, התורה הפנימית, אינה עוסקת במאורעות אנושיים ואינה מבקשת להעמיד את המעשה הראוי ואת דרך החיים המעשית בזה העולם. אלא היא מתבוננת בעומק התורה, ומבקשת לעמוד על שורשיה הנעלמים של המציאות אשר שייכים אל רבדים נעלמים ועמוקים של ההוויה, אשר חודרים אל עומק המציאות, אל ממד אשר גבוה הוא הרבה מכפי תפיסתנו החושית.

תורה זאת מחנכת אותנו לראיה פנימית ועמוקה, אשר אינה מסתפקת במראה העיניים והחושים לבד, אלא מתבוננת בצורה עמוקה גם במרחבים אשר אינם נתפסים בחושים האנושיים. מתוך כך, חלק מענפיה של החכמה מופלאה הזו, היא העיסוק בשורשם הפנימי של המצוות ושל ההדרכות התורניות.

מתוך כך מובן היטב שתורה עמוקה ופנימית שכזו, רק אדם עמוק בעל ראייה אשר חודרת את המרחב החיצוני של החיים כרשב"י- יכול היה לגלותה בעולם.

חינוך לפנימיות:

מתוך הדברים, עולה הבנה משמעותית ועמוקה. תורתו של רשב"י איננה מאירה רק לבעלי הסוד ועמוקי המחשבה. תורה זו מחנכת את הציבור הרחב להבנה עמוקה יותר, שהמציאות רחבה היא הרבה יותר מאשר הממד אשר נתפס בחושים הגשמיים. ישנם ממדים אלוקיים נוספים אשר משפיעים על מאורעות חיינו, ועל ערכי היסוד של עם ישראל.

ללא השקפתה הכללית של תורת הסוד ושל ספר הזוהר בפרט, עלולים היינו לשקוע במעין מחשבה שגויה שרק מרחב החיים החיצוני הוא אשר קיים ואין עוד מלבדו. אולם פנימיותה הטהורה של תורתנו, מחנכת אותנו להבנה עמוקה שהמרחב אשר נתפס בחושינו, הוא רק "קצה הקרחון" של תהליכים כבירים ועליונים הרבה יותר, של סיבות פנימיות המתרחשות בעומק המציאות.

על מנת לסבר מעט את האוזן, נעיין בדוגמא אחת לדברים. לשם כך נתבונן בדבריו הנפלאים של הרב קוק זצ"ל (אורות, ארץ ישראל ב') בנוגע להבנת קדושתה של ארץ ישראל:

"על ידי התרחקות מהכרת הרזים באה ההכרה של קדושת ארץ ישראל בצורה מטושטשת. על ידי ההתנכרות אל סוד ד' נעשות הסגולות העליונות של עמק החיים האלהיים לדברים טפלים שאינם נכנסים בעמק הנשמה, וממילא יחסר הכח היותר אדיר בנשמת האומה והיחיד, והגלות מוצאת היא חן מצד עצמותה"

כאשר מתבוננים במבט חיצוני בארץ ישראל ומנסים להבין את עומק הקשר של עם ישראל עמה, קשה להבין מה הסיבה שא"י קיבלה מעמד של כבוד בקרבנו, או כשאלתו של בנימין זאב הרצל "למה לא אוגנדה"? מה המיוחד בא"י שאינו קיים בכלל הארצות.

במבט חיצוני עלולים אנו לטעות ולסבור שכל חשיבותה של הארץ אינו אלא מעצם היותה "מקלט מדיני" וכדו' אשר בו ניתן ללמוד תורה ללא כל הפרעה וכו'. אך במקום אחר מסביר הרב שארץ ישראל היא בעלת קדושה פנימית ועמוקה אר איננה נתפסת בחושינו החיצוניים, והיא הסיבה שמוכנים אנו למסור את נפשנו עליה. היא הסיבה שאבותינו היו מוכנים לדור במקום המלא במחלות ובקשיי מחיה כבירים, על מנת לדבוק בקדושתה המופלאה של הארץ.

אלא שבדורות האחרונים אט אט השייכות אל א"י, והחשיבות שהיא תפסה במוחם של חלוצינו הלכה והתמעטה. בפסקה שציטטנו לעיל מבאר הרב את הסיבה העמוקה לכך; ההתנכרות לחכמת הרזים. חכמת הרזים היא החוכמה הפנימית אשר מחנכת אותנו להבנה שלא רק השטח החיצוני והחומרי של החיים הוא הקיים, אלא ישנו מרחב חיים שלם אשר שייך הוא למקום אשר אין יד חושינו משיגה בו כלל.

מכיוון שקדושת הארץ היא דבר השייך למרחבים הקדושים והנסתרים הללו, מובן שכאשר יכלו הדורות ויתרחקו מקו המחשבה שמייצג את התורה הפנימית, ילכו הם ויתרחקו אף מהראיה הפנימית על המציאות. בעניין א"י תופעה זו תתבטא בניכור לארץ ישראל ובחוסר הבנה במיוחדות הטהורה שלה.

לסיכום:

תורתו של רשב"י איננה שייכת רק לבעלי הסוד בלבד. היא מחנכת את הציבור הרחב לתפיסה עמוקה יותר של המציאות. במילים אחרות אורו של רשב"י הוא מעין חינוך לפנימיות ולמחשבה עמוקה יותר.

שנזכה לרכוש מבט עמוק ופנימי אשר אינו מתבונן אך ורק במרחבים החיצוניים של המציאות אלא מזהה השורשים הפנימיים של המציאות, ולחיות עפ"י ערכי קדושתם.

ספוג מתי מותר לקנח בו בשבת?

הרב מאור תורג'מן / יו"ר מכון יגדיל תורה

איתא בגמרא בשבת דף קמג עמוד א

ספוג, אם יש לו עור בית אחיזה – מקנחין בו, ואם לאו – אין מקנחין בו. (וחכמים אומרים:) בין כך ובין כך ניטל בשבת, ואינו מקבל טומאה.

רש"י ד"ה אין מקנחין בו מכיון כשאוחז בו, נסחט בין אצבעותיו (ופשט הגמרא בבה"ל כתב שמדובר בספוג רטוב).

מה מועיל הבית אחיזה?

רמב"ם כשיש לספוג בית אחיזה מותר לקנח בו, והמג"א (יט) ביאר שיש לומר שמכיון שיש לו בית אחיזה אפשר לספוג בלא לסחוט.

אך הראב"ד (שבת כב טו) סבר שאף כשיש לו בית אחיזה אי אפשר שלא יסחוט מכיון שאי אפשר לקינוח בלי סחיטה, ולכן כתב שהסיבה שמותר שכאשר יש לו בית אחיזה אין עוד נחשב כסוחט אלא כמריק מים מצלוחית ואף אם יסחט הספוג שרי.

והמג"א (יט) הקשה מדוע לדעת הראב"ד שקבע שאי אפשר לקינוח בלא סחיטה מדוע התרנו לקנח באלנטית בסי' שא סע' מח, ותירץ המג"א שדוקא בספוג אי אפשר לקינוח בלא סחיטה.

פסיקת הלכה: השו"ע פסק: "ספוג [מ"ב (מה) כמין צמר], אין מקנחין בו [מ"ב (מו) את הטבלא ואת הקערה] אא"כ יש בו בית אחיזה, גזירה שמא יסחוט".

המג"א (יט) שמכיון שספוג עשוי לכך מדוע יש לחוש לשמא יסחוט? ועוד מדוע השו"ע נקט שמא יסחוט הרי בגמ' משמע שזהו פסיק רישא ודאי.

המ"ב (מח) הביא שהגר"א אכן גרס "משום סחיטה" ושיש טעות סופר בשו"ע.

והמנוחת אהבה (ח"ב פ"ו אות כו) פסק שבספוג שיש לו בית אחיזה ואוחזו בבית האחיזה מותר לקנח בו אפילו בחוזק אע"פ שנסחט בשעת הקינוח בתנאי שיאחזנו בבית אחיזתו.

מה הדין בספוג יבש?

ובה"ל כתב שאם הספוג יבש האליה רבה ותוספת שבת מצדדים להחמיר משום שלא פלוג, ומרש"י לא משמע כן, ובה"ל נשאר בצ"ע.

מטלית בד: הששה"כ (פי"ב הע' לו) כתב שדינה כספוג ולפי זה אסור לקנח בה בשבת כלל.

ניקוי בצמר גפן פצע: הציץ אליעזר (ח"ט סי' יז פ"ב אות לג) הביא שגרש"ז אויערבך כתב שצמר גפן טבול בנוזל אין לתת אותו על הפצע משום מפרק שהרי צריך הוא את הנוזל הנסחט לשם חיטוי הפצע, אמנם אם נותן את הנוזל תחילה על הפצע ואז נותן הצמר גפן שרי ואף אם תוך כדי זה נסחט ממנו נוזל מ"מ אין ז אלא סחיטה כלאחר יד. אמנם החזו"ע (ח"ד עמ' קנה) היקל לנקות מקום הזריקה בחתיכת צמר גפן טבולה במי בורית שאין לחוש משום סחיטה בהיות וזורקים אותה אחר כך לאשפה, וגם הנוזל הנסחט הולך לאיבוד, ואין דרך סחיטה בכך כלל, וטיפת הנוזל הנצרכת אין בה כדי סחיטה.

ר' תמיר נאור זכה בשובר לרכישה ב100 ₪ במכון בקורסים הדיגיטליים

שאלת השבוע

האם יש צביעה באוכלים?

ר' תמיר נאור—זכה בשובר לרכישה בקורסים של 100 ש"ח

את הפתרונות יש לשלוח למייל או לוואטסאפ
של המכון עד יום רביעי

myagdiltora@gmail.com / 0542390375

מזל"ט ואיחולים

העלון מוקדש לרפואת חנה אזולאי בת סוליקה

ולעילוי נשמת מסעוד בן עיישה ושרה בת חנה

ודוד רחמים בין עישא ואברהם ז"ל

ניתן לשלוח מזל"ט או איחולי ברכה למייל או לוואטאפ
של המכון עד יום חמישי.

<< המשך הדבר תורה מעמוד השער <<

לא באופן ישיר), ועל כן גם העונש עליהם הוא חמור במיוחד הכולל בחובו "כל הפורענויות". הבה נתמקד בעוון ביטול תורה.

על עוון זה אומרת הגמרא במסכת ברכות (ה ע"א): כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק - הקדוש ברוך הוא מביא עליו יסורין מכוערין ועוכרין אותו, שנאמר: נאלמתי דומיה החשיתי מטוב וכאבי נעכר, ואין טוב אלא תורה, שנאמר: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו. עוון זה לצערנו נפוץ במיוחד וקשה להישמר ממנו, וכמו שמובא שם עוד בגמרא:

אמר רבא ואיתימא רב חסדא: אם רואה אדם שיסורין באין עליו - יפשפש במעשיו, שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'; פשפש ולא מצא - יתלה בבטול תורה, שנאמר: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. ואם תלה ולא מצא - בידוע שיסורין של אהבה הם, שנאמר: כי את אשר יאהב ה' יוכיח.

ויש לשאול, מה כולל איסור זה? מובא במסכת ברכות (לה ע"ב):

תנו רבנן: ואספת דגנך, – מה תלמוד לומר – לפי שנאמר: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, יכול דברים ככתבן? תלמוד לומר: ואספת דגנך – הנהג בהן מנהג דרך ארץ, דברי רבי ישמעאל; רבי שמעון בן יוחי אומר: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע

בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורה בשעת הרוח, תורה מה תהא עליה? אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום – מלאכתן נעשית על ידי אחרים, שנאמר: ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'. ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום – מלאכתן נעשית על ידי עצמן, שנאמר: ואספת דגנך; ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנאמר: ועבדת את אויבך וגו'. אמר אביי: הרבה עשו כרבי ישמעאל – ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי – ולא עלתה בידן.

יש כאן מחלוקת יסודית בין רבי ישמעאל לרבי שמעון בר יוחאי בדרך החיים הרצויה של היהודי. מחלוקתם תלויה בסתירה בין הפסוקים. מצד אחד כתוב "ואספת דגנך", משמע שאדם צריך ויכול לעבוד לפרנסתו. ומצד שני כתוב "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך", משמע שאדם צריך ללמוד תורה כל הזמן, והקב"ה ידאג לצרכיו.

וכיצד מתמודדים אותם תנאים קדושים עם סתירה זו של הפסוקים? לפי רבי ישמעאל – "הנהג בהם מנהג דרך ארץ". ופירש רש"י:

הנהג בהם - עם דברי תורה. מנהג דרך ארץ - שאם תבוא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה.

צריך לשלב עבודת כפיים עם לימוד התורה, שאם חלילה לא יהיה לאדם כסף גם תורה הוא לא יכול ללמוד.

לפי רבי שמעון בר יוחאי – לא ייתכן לוותר על זמן של לימוד תורה לטובת עבודה, שהרי "תורה מה תהא עליה?", אלא צריך רק ללמוד תורה כל הזמן. ומה שכתוב "ואספת דגנך" וכדומה, משמעותו שאם ישראל עושים רצונו של מקום – "מלאכתן נעשית על ידי אחרים".

וכיצד נכריע מהי הדרך הנכונה?

לכאורה על פי מה שסיכם שם אביי בגמרא: "הרבה עשו כרבי ישמעאל – ועלתה בידן, כרבי שמעון בן יוחי – ולא עלתה בידן".

אומנם יש להעיר שלא מצאנו עד כאן, הכרעה בהלכה בדרך שכזו.

סוגיא מרכזית נוספת בענין גדר מצות תלמוד תורה, מובאת במסכת מנחות (צט ע"ב):

א"ר אמי: מדבריו של ר' יוסי נלמוד, אפילו לא שנה אדם אלא פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, קיים מצות לא ימוש ספר התורה הזה מפיך. אמר רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי: אפילו לא קרא אדם אלא קרית שמע שחרית וערבית – קיים לא ימוש, ודבר זה אסור לאומרו בפני עמי הארץ. ורבא אמר: מצוה לאומרו בפני עמי הארץ.

עוד מובא שם בהמשך:

שאל בן דמה בן אחותו של ר' ישמעאל את ר' ישמעאל: כגון אני שלמדתי כל התורה כולה, מהו ללמוד חכמת יונית? קרא עליו המקרא הזה: לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה, צא ובדוק שעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ולמוד בה חכמת יונית. ופליגא דר' שמואל בר נחמני, דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן: פסוק זה אינו לא חובה ולא מצוה אלא ברכה, ראה הקדוש ברוך הוא את יהושע שדברי תורה חביבים עליו ביותר, שנאמר: ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל, אמר לו הקדוש ברוך הוא: יהושע, כל כך חביבין עליך דברי תורה? לא ימוש ספר התורה הזה מפיך.

ופירש רש"י:

אסור לאומרו - שלא יאמר בקרית שמע סגי ולא ירגיל בניו לתלמוד תורה. מצוה לאומרו כו' - דסבר משום קרית שמע נוטל שכר גדול כזה כי אז תצליח את דרכיך אם היה עוסק כל היום כ"ש ששכרו גדול ומרגיל את בניו לתלמוד תורה, ל"א סברי הנך רבנן דמצי פטרי נפשייהו בקרית שמע ויתבי כולי יומא וגרסי שמע מינה שכר גדול יש. צא ובדוק כו' - דבר שלא יהא בעולם. ופליגא - הא דר' ישמעאל דאמר חובה ללמוד כל היום. כל כך חביבין כו' לא ימוש - הבטיחו שלא תשתכח תורתו ממנו.

עולה מגמרא זו קושיא וסתירה בין הסוגיות. שכן, בעוד שרבי שמעון בר יוחאי לעיל במסכת ברכות סובר שעל היהודי ללמוד רק תורה, אחרת תורה מה תהא עליה, כאן במסכת מנחות סובר רבי שמעון בר יוחאי שדי בקריאת שמע של שחרית וערבית בכדי לצאת ידי חובת "לא ימוש ספר התורה הזה מפיך". ודבר זה אומר דרשני.

נדמה כי אחד התירוצים המרכזיים לסתירה ידועה זו, כתב האור שמח על הרמב"ם (תלמוד תורה א, ב).

ותחילה נציג את לשון הרמב"ם (א, ח):

> כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה.

וכך כתב האור שמח:

> ונראה לי לבאר, דבאמת כל המצוות המה שווים לפחות שבפחותים ולמשה רבינו ע"ה, דתורה אחת יהיה לכם כתיב (במדבר טו, כט), וחיוב המצוה גבול יש לה, כמו נטילת אתרוג בנינוע בעלמא יצא, רק המדקדקים נושאין אותו כל היום וכיו"ב, ולכך לא כתבה התורה מדות רק ברמז, דלמשל מדת הנקמה (יומא כג, א) כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר (כתובות יז, א) ומלך שמחל כו', ולכך אין זה חוק בפרט שווה לכלל הישראלי, רק כל אחד לפי ערכו, רק נקימה דממון זה שווה לכולם, וכן בגאוה וכי"ב, וכן לפנים משורת הדין, ובקור חולים וקבורה וכו', והדברים ארוכים בספרי המחקר.

ונמצא מצוות תלמוד תורה אשר בוודאי אם יבקש האדם טרף ומזון בכל זה אינו נחשב למפריע מצוות תלמוד תורה, ואספת דגניך כתיב (דברים יא, יד), וכן למשל אדם חלוש המזג, וכן כל אחד לפי ההכרחיות שלפי הרגלו, וכן לפי טוהר נפשו של אדם, כי אינו דומה בחיוב ת"ת האיש אשר נפשו מרגשת בשכלה הזך ונקשרה בעבותות אהבה לתלמוד תורה, לאיש אשר כוחות נפשו נרפים ועצלים, לכן איך היה מחוק הבורא לחוק חיוב ת"ת לכל ישראל, ונתן תורת כ"א בידו, ואין לאל יד האנושי ליתן המדה האמיתית לזה, לכן באו חכמים ופירשו לנו גדר מרכזן האמיתי של ת"ת, ק"ש בשחרית, ק"ש בערבית, קים והגית בה יומם ולילה (מנחות צט, ב), כיון שלומד קבלת המצווה ואזהרתה בשחרית ובערבית כבר קיים מצוותה, אולם יתר מזה הוא בכללי המצוות אשר נבדלו ונפרדו בזה כל איש לפי ערכו ומהותו, והיא כמו הסר מן המדות המגונות אשר נפרדו זה מזה, ובוודאי צריך להתעצם בה האדם בכל יכלתו, כי כפלה התורה הרבה פעמים ענין למודה, וצריך האדם להלהיב נפשו לשקוד על דלתותיה, כאשר הרבו לדבר בזה הספרים הקדושים..

ראשית, נראה מדברי האור שמח שכן הלכה כרבי שמעון בר יוחאי, אלא שהוא מיישב את הסתירה בין דבריו השונים והסותרים לכאורה.

באמת, הלכה כרשב"י שאדם צריך ללמוד תורה כפי כוחו ויכולותיו. אך זהו ענין אישי, ולא כל אדם מסוגל לשבת ולמוד בצורה שווה. ולכן, בעוד שבמסכת ברכות רשב"י מציג את האידיאל שהוא ללמוד תורה כל הזמן, במסכת מנחות רשב"י מציין את הכמות המינימלית והיסודית הנדרשת מכל יהודי, שכן אין אחד שלא מסוגל לקרוא קריאת שמע שחרית וערבית.

ומדגיש האור שמח שישנם מצבים שאדם לא יכול ללמוד בהם תורה ובודאי שאין בזה ביטול תורה. למשל, אדם שצריך לבקש "טרף ומזון", אז בכל זמן שעוסק בזה אין ביטול תורה. וכן אדם "חלוש המזג" שאין לו יכולת לשבת כל היום ולעסוק רק בתורה אלא צריך לעסוק גם בדברים אחרים אין בזה משום ביטול תורה.

ובדעת הרמב"ם הוסיף האור שמח הערה חשובה:

> ומדברי רבינו נראה דהך דקרא ק"ש שחרית וערבית לאו דווקא ק"ש, רק הגדר הוא קביעת זמן ביום ובלילה, וזה לשונו, ואפילו עני כו' כו' חייב לקבוע זמן ביום ובלילה, שנאמר (יהושע א, ח) והגית בו יומם ולילה עכ"ל, ולשמואל פירשה התורה בעצמה גדר החיוב האמיתי המתיחס לכל בלי הבדל, ודברת בם בשכבך ובקומך בד"ת כתיב (ברכות יג, ב), ולענ"ד נראה, דאף למ"ד מצוות אינן צריכין כוונה מ"מ בעי שיהיה יודע בעת קריאתו שמע שזהו דברי תורה ויוצא בה ידי חובת למודה..

מה שהזכירו בגמרא שיוצא ידי חובה של קריאת שמע שחרית וערבית הכוונה ל"קביעת זמן ביום ובלילה" ולא די לקרוא קריאת שמע בלבד, וכן דייק מלשון הרמב"ם.

עד כאן עולה לנו כלל חשוב בלימוד תורה. המטרה היא ללמוד כמה שניתן, אבל אם יש כל מיני סיבות מוצדקות וחשובות לעסוק גם בדברים אחרים, וודאי שגם רשב"י יודה שיכול להקל בזה.

וכאן נתנה התורה אחריות אישית לכל אדם, שידע ויכיר בעצמו כמה הוא יכול וצריך ללמוד.

אך כעת עולה קושיא נוספת. הרי בהמשך הגמרא שם מסופר על דמה בן אחותו של רבי ישמעאל ששאל את רבי ישמעאל אם יכול ללכת וללמוד חוכמה יוונית על חשבון זמן לימוד

תורה, והוא דחה אותו. והרי במסכת ברכות ראינו שרבי ישמעאל סובר שכן ניתן ללכת ולעסוק בעניינים אחרים?

לפי זה, על כורחך גם רבי ישמעאל מה שהתיר לעסוק בדברים אחרים - "הנהג בהם מנהג דרך ארץ" זה ענייני פרנסה הנצרכים, ולא דברים שלא הכרחיים כמו לימוד חוכמה יוונית.

א"כ, במה נחלקו רשב"י ורבי ישמעאל?

ניתן לומר שכולם מודים שלצורך פרנסה, או יכולת לשבת וללמוד מוגבלת ניתן לעסוק גם בדברים אחרים ובתנאי שיהיה בהם צורך פרנסה ולא דברים כדוגמת אותה חוכמה יוונית שרצה ללמוד אחיינו של רבי ישמעאל. כמו כן, כולם מודים שאם יש אפשרות ללמוד תורה אז יש לנצל את הזמן לכך. אלא שנחלקו בעניינים של "מנהג דרך ארץ" (וכמו שמוזכר במחלוקת שם במסכת ברכות).

מהו אותו מנהג דרך ארץ?

ניתן לומר שאלה עניינים שהם לא נכללים בצורך הקיומי הבסיסי של האדם אלא דברים שהם קצת מעבר לכך.

לפי זה, כך נחלקו רשב"י ורבי ישמעאל:

רשב"י מנהיג אותנו ללמוד תורה, ואם צורך לעסוק בפרנסה אז מותר רק עד רמת חיים בסיסית, וכלשון המשנה במסכת אבות (ו, ד):

כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל..

אפשר לשער שרשב"י סובר כן, מפני שראה שבזכות אורח החיים הזה שהיה לו עצמו עת היה במערה זכה לדרגות גבוהות במיוחד, ולכן ראה בדרך חיים סגפנית שכזו אידיאל מרומם. וכמו שמסופר על רשב"י במסכת שבת (לג ע"ב):

אזלו טשו במערתא. איתרחיש ניסא איברי להו חרובא ועינא דמיא.

במערה היה לו רק עץ חרובים ומעיין מים, וזה הביא אותו לדרגת קדושה עד כדי ש"כל מקום שנותנין עיניהן - מיד נשרף".

לעומת זאת, רבי ישמעאל גם מנהיג כמובן ללמוד תורה והוא מודה שאין לעסוק בדברים לא הכרחיים כלל כדוגמת חוכמה יוונית, אבל הוא סובר שכן ישנה אפשרות לאדם לנהוג מנהג דרך ארץ, היינו לעבוד לפרנסתו ושאר עיסוקים בכדי שיחיה ברמת חיים טובה, כמו שנהוג בעולם ולא להסתפק ברמת חיים קיומית סגפנית - חיי עוני.

אפשר לשער שרבי ישמעאל סובר כן, מפני שראה את הצדדים השליליים שיכולים להיות בעניות, וכמו שמסופר עליו במסכת נדרים (סו ע"א):

ומעשה באחד שנדר מבת אחותו הנייה, והכניסוה לבית ר' ישמעאל וייפוה, אמר לו ר' ישמעאל: בני, מזו נדרת? אמר לו: לאו, והתירה ר' ישמעאל. באותה שעה בכה ר' ישמעאל ואמר: בנות ישראל נאות הן, אלא שהעניות מנוולתן. וכשמת ר' ישמעאל, היו בנות ישראל נושאות קינה ואומרות: בנות ישראל על ר' ישמעאל בכינה; וכן הוא אומר בשאול: בנות ישראל על שאול בכינה.

העניות יכולה לגרום לדברים לא טובים, ואחד מהם הוא הניוול שמוזכר בזה המעשה.

למעשה, למסקנת הגמרא במסכת ברכות אביי אומר שרבים עשו כרשב"י ולא עלתה בידן, לכן נראה שלרוב האנשים ההנהגה המתאימה היא הנהגת רבי ישמעאל, מנהג דרך ארץ, לעסוק בתורה כפי כוחם אבל לתת מקום גם לפרנסה וחיים טובים וראויים ולא חיי עוני.

מאידך, אותם אנשים מיוחדים שיכולים לנהוג כרשב"י, ולחיות לפי דרכה של תורה, של הסתפקות במועט, זכות גדולה בידם, ו"הזהרו בבני עניים שמהן תצא תורה, שנאמר: יזל מים מדליו, שמהן תצא תורה" (נדרים פו ע"א).

שבת שלום!